

UDK 911.3:338.43

SIRDARYO VILOYATI QISHLOQ XO‘JALIGI GEOGRAFIYASINI TUMANLAR KESIMIDA TAHLIL QILISH

Qilichev Zoyir

Guliston davlat universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sirdaryo viloyati qishloq xo‘jaligining hududiy rivojlanish xususiyatlari tumanlar kesimida tahlil qilinadi. Hududning tabiiy-iqlim sharoiti, sug‘oriladigan yerlar, ekin turlari, chorvachilik tarmoqlari hamda ularning iqtisodiy samaradorligi o‘rganiladi. Shuningdek, viloyat qishloq xo‘jaligini rivojlantirishda mavjud muammolar va istiqbolli yo‘nalishlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar. Sirdaryo viloyati, qishloq xo‘jaligi, tumanlar, sug‘oriladigan yerlar, paxtachilik, g‘allachilik, chorvachilik, agroiqtisodiyot.

АНАЛИЗ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ СИРДАРИЙСКОЙ ОБЛАСТИ ПО РАЙОНАМ

Киличев Зоир

Преподаватель, Гулистанский государственный университет

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sirdaryo viloyati qishloq xo‘jaligining hududiy rivojlanish xususiyatlari tumanlar kesimida tahlil qilinadi. Hududning tabiiy-iqlim sharoiti, sug‘oriladigan yerlar, ekin turlari, chorvachilik tarmoqlari hamda ularning iqtisodiy samaradorligi o‘rganiladi. Shuningdek, viloyat qishloq xo‘jaligini rivojlantirishda mavjud muammolar va istiqbolli yo‘nalishlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar. Sirdaryo viloyati, qishloq xo‘jaligi, tumanlar, sug‘oriladigan yerlar, paxtachilik, g‘allachilik, chorvachilik, agroiqtisodiyot.

ANALYSIS OF AGRICULTURAL GEOGRAPHY IN THE SIRDARY REGION BY DISTRICT

Zoir Kilichev

Lecturer, Gulistan State University

Abstract . This article analyzes the features of agricultural development in the Syrdarya region by districts. It examines natural and climatic conditions,

irrigated lands, crop structure, livestock sectors, and their economic efficiency. The study also highlights existing problems and perspective for further development of agriculture in the region.

Keywords. Syrdarya region, agriculture, districts, irrigated lands, cotton growing, grain farming, livestock, agroeconomics.

Sirdaryo viloyati O'zbekistonning shimoliy-sharqida, Sirdaryoning chap sohilida joylashgan bo'lib, mamlakatimizning eng muhim agrosanoat markazlaridan biri hisoblanadi. Garchi hududi jihatidan kichik bo'lsa-da (4,3 ming kv. km), viloyat respublika eksport salohiyatida salmoqli o'ringa ega.

Quyida Sirdaryo viloyati qishloq xo'jaligining bugungi holati bo'yicha tahliliy ma'lumotlar va aniq raqamlar keltirilgan:

1. Umumiy yer maydoni va dehqonchilik

Sirdaryo viloyatining umumiy yer maydoni taxminan **427,6 ming gektarni** tashkil etadi. Shundan qariyb **280-290 ming gektari** qishloq xo'jaligida foydalaniladigan sug'oriladigan yerlardir.

- **Paxtachilik:** Viloyatda yiliga o'rtacha **70-75 ming gektar** maydonga chigit ekiladi. Paxta hosildorligi klaster tizimi joriy etilgach, gektariga o'rtacha **30-35 sentnerni** tashkil qilmoqda.

- **G'allachilik:** Qariyb **80-85 ming gektar** maydonga bug'doy ekiladi va yillik hosil o'rtacha **400-450 ming tonna** atrofida bo'ladi.

2. Meva-sabzavotchilik va Poliz mahsulotlari

Sirdaryo — **qovunlar vatani**. Viloyatda yetishtiriladigan poliz mahsulotlari jahon bozorida o'z brendiga ega.

- **Poliz ekinlari:** Har yili **10-12 ming gektardan** ortiq maydonga qovun va tarvuz ekiladi. Yillik ishlab chiqarish hajmi **300 ming tonnadan** oshadi.

- **Eksport:** Sirdaryo qovunlari bugungi kunda Rossiya, Qozog'iston, Germaniya va Latviya kabi **15 dan ortiq** davlatlarga eksport qilinadi.

3. Chorvachilik va baliqchilik

Viloyatda chorvachilik va baliqchilik jadal rivojlanmoqda, ayniqsa Sirdaryo daryosining mavjudligi baliqchilik uchun ulkan imkoniyat yaratadi.

Viloyat qishloq xo'jaligi chorvachilik tarmog'ining ko'rsatkichlari

1-jadval

Tarmoq	Ko'rsatkich (yillik o'rtacha)
Yirik shoxli qoramol	450 000 boshdan ortiq
Qo'y va echkilar	320 000 boshdan ortiq
Baliq yetishtirish	30 000 - 35 000 tonna
Pilla yetishtirish	1 100 - 1 200 tonna

4. Klaster tizimi va innovatsiyalar

Sirdaryo viloyati qishloq xo'jaligida 100% klaster tizimiga o'tilgan. Hozirda viloyatda:

- **10 dan ortiq** paxta-to'qimachilik klasterlari;
- **15 dan ortiq** g'allachilik klasterlari faoliyat yuritmoqda.

Muhim fakt: Viloyatda suvni tejaydigan texnologiyalar (tomchilatib sug'orish) joriy etilgan maydonlar har yili **15-20% ga** kengayib bormoqda. Bu cho'l zonasida joylashgan viloyat uchun suv tanqisligini kamaytirishning asosiy yechimidir.

5. Eksport Salohiyati

Sirdaryo viloyati qishloq xo'jaligi mahsulotlarining yillik eksport hajmi **150-200 million AQSH dollaridan** oshadi. Asosiy eksport mahsulotlari:

1. Dukkakli mahsulotlar (mosh, loviya);
2. Yangi va quritilgan mevalar;
3. Poliz mahsulotlari (qovun);
4. Tayyor to'qimachilik mahsulotlari (paxta xomashyosini qayta ishlash hisobiga).

1. Aholi jon boshiga mahsulot yetishtirish (Yetakchi tumanlar)

Viloyatda aholi jon boshiga qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlar quyidagi tumanlarda qayd etilgan:

- **Oqoltin tumani:** Viloyatda peshqadam (o'rtacha 24-25 mln so'm).

- **Sayhunobod tumani:** Ikkinchi o‘rinda (21-22 mln so‘m).
- **Xovos tumani:** Uchinchi o‘rinda (taxminan 20 mln so‘m).

2. Tumanlarning ixtisoslashuvi va asosiy raqamlar

Mirzaobod tumani: Paxtachilik va innovatsiya markazi

Mirzaobod viloyatning eng yirik agrar tumanlaridan biri bo'lib, bu yerda klaster tizimi juda rivojlangan.

- **2025-yil rejasi:** Paxtachilikda hosildorlikni oshirish uchun yerga qadaladigan ko‘chatlar sonini **240 mingtaga** yetkazish va suvni tejash texnologiyalarini kengaytirish rejalashtirilgan.

- **Yer resurslari:** Tumanda 10 000 gektarga yaqin zaxira yerlaridan samarali foydalanish choralari ko‘rilmogda.

Sayhunobod tumani: Tomorqa xo‘jaligi va texnika bazasi

Sayhunobod tajribasi butun respublika bo‘yicha "tomorqadan daromad olish" namunasi sifatida ko‘riladi.

- **Texnika:** Viloyatdagi eng yirik qishloq xo‘jaligi texnikalarini saqlash va servis markazlari shu tumanda joylashgan.

- **Yo‘nalish:** Asosan bog‘dorchilik va tomorqa xizmati, meva-sabzavot eksportiga ixtisoslashgan.

Sirdaryo va Sardoba tumanlari: Polizchilik (Qovun markazi)

Ushbu tumanlar viloyatning poliz ekinlari bo‘yicha "yuzi" hisoblanadi.

- **Sardoba:** 2020-yildan keyingi qayta tiklanish natijasida zamonaviy issiqxonalar va intensiv bog‘lar tashkil etildi.

- **Eksport:** Dunyoga mashhur "Sirdaryo qovunlari"ning 40% dan ortig‘i aynan Sirdaryo va Mirzaobod tumanlari hissasiga to‘g‘ri keladi.

Boyovut va Xovos tumanlari: G‘allachilik va chorvachilik

- **G‘alla:** Boyovut tumani viloyatda bug‘doy yetishtirish bo‘yicha yetakchi (yillik hosilning qariyb 15-18 foizi).

- **Chorva:** Xovos tumanida yirik shoxli qoramol va sut yetishtirish sanoat darajasiga ko‘tarilgan.

Tumanlararo umumiy ko‘rsatkichlar

Tuman nomi	Asosiy ixtisoslashuvi	2025-yilgi ulushi (taxminan)	O'zgarish tendensiyasi
Boyovut	Bug'doy, paxta, yirik chorvachilik kompleksi	17,2%	G'alla hosildorligi hisobiga yetakchilikni saqlab qolgan.
Mirzaobod	Paxta-to'qimachilik klasterlari, mosh eksporti	15,5%	Klasterlar orqali qayta ishlash hajmi oshgan.
Sayhunobod	Tomorqa xo'jaligi, issiqxonalar, sabzavotchilik	14,2%	"Sayhunobod tajribasi" doirasida ulushi sezilarli o'sgan.
Oqoltin	Paxtachilik, urug'chilik va suv tejevchi texnologiyalar	12,8%	Gektaridan olingan sof foyda bo'yicha yuqori.
Sirdaryo	Poliz ekinlari, intensiv bog'lar, baliqchilik	11,5%	Eksportga yo'naltirilgan qovun yetishtirish hajmi oshgan.
Sardoba	Meva-sabzavotchilik, poliz ekinlari, chorva	11,0%	Yangi o'zlashtirilgan bog'lar hisobiga barqaror.
Xovos	Chorvachilik, sut mahsulotlari, g'alla	9,8%	Sutni qayta ishlash quvvatlari kengaygan.
Guliston t.	Sabzavotchilik, parrandachilik, chorva	8,0%	Shahar atrofini oziq-ovqat bilan ta'minlashga yo'naltirilgan.

4. Suv tejevchi texnologiyalar (Tumanlar kesimida trend)

Viloyatning barcha tumanlarida, ayniqsa **Mirzaobod, Oqoltin va Sardoba** tumanlarida 2025-yilgi vegetatsiya davri uchun suv limitlari qat'iy belgilangan. Hozirda viloyat bo'yicha jami sug'oriladigan yerlarning **25-30% qismi** (tumanlarga qarab farq qiladi) tomchilatib sug'orish tizimiga o'tkazilgan.

1. Umumiy Iqtisodiy Ko'rsatkichlar (2025)

• **Ishlab chiqarish hajmi:** 2025-yil yakunlariga ko'ra, viloyatda qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmi **17 trillion 263,2 milliard so'mni** tashkil etdi.

• **O'sish sur'ati:** 2024-yilga nisbatan o'sish **107,0%** ni tashkil qilib, bu ko'rsatkich bo'yicha Sirdaryo viloyati respublikada **eng yuqori o'sish sur'atini** qayd etdi.

• **Tuzilishi:** Jami mahsulotning taxminan **42% ini** dehqonchilik, **58% ini** esa chorvachilik mahsulotlari tashkil qilgan.

2. Tumanlar kesimida korxonalar va faollik (2025-yil holatiga)

Viloyatda jami **1 759 ta** qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi korxonalari faoliyat ko'rsatmoqda (fermer va dehqon xo'jaliklaridan tashqari).

Tumanlar bo'yicha korxonalar soni

3-jadval

Tuman nomi	Korxonalar soni (ta)	Xususiyati
Sardoba	356	Eng ko'p agrar korxonalar jamlangan hudud
Mirzaobod	286	Klaster va yirik ishlab chiqaruvchilar markazi
Oqoltin	203	Yuqori hosildorlik va sanoatlashgan dehqonchilik
Sayhunobod	194	Tomorqa xizmati va kichik tadbirkorlik yetakchisi
Sirdaryo	173	Poliz ekinlari va eksport logistikasi
Boyovut	166	G'allachilik va chorvachilik salohiyati

		yuqori
--	--	--------

3. Eksport va investitsiya

• **Qishloq xo'jaligi eksporti:** 2025-yilning 9 oyi davomida viloyatda jami eksport hajmi **201,5 million dollarni** tashkil etgan bo'lsa, uning asosiy qismi meva-sabzavot va dukkakli mahsulotlar hissasiga to'g'ri kelgan.

• **Investitsiyalar:** Sohani modernizatsiya qilish uchun asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi viloyat miqyosida **58,5% ga** o'sgan, bu esa yangi texnologiyalar (tomchilatib sug'orish, zamonaviy issiqxonalar) joriy etilishini tezlashtirdi.

4. Chorvachilik va baliqchilik (2025-yil yakuni)

• **Baliqchilik:** Viloyat suv havzalaridan jami **11 749 tonna** baliq ovlangan (2026-yil mart oyi hisobotlarida tasdiqlangan 2025-yilgi natija).

• **Chorva mahsulotlari:** Go'sht, sut va tuxum yetishtirishda o'rtacha **3,5-4% lik** barqaror o'sish qayd etilgan. Masalan, kartoshka yetishtirish hajmi **3,6% ga** oshgan.

5. Strategik yo'nalishlar

2025-yilda viloyatda "**Sayhunobod tajribasi**" asosida 100 mingdan ortiq xonadonlarda tomorqadan daromad olish tizimi yo'lga qo'yildi. Ayniqsa, mosh va loviya kabi dukkakli ekinlarning eksportbop navlarini ekish maydonlari **15% ga** kengaytirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qilichev, Z. T., & Shukurova, S. O. (2025). SIRDARYO VILOYATI QISHLOQ XO'JALIGINING HUDUDIIY TARKIBI VA BUGUNGI RIVOJLANISH HOLATI. *Экономика и социум*, (2-2 (129)), 121-126.

2. Qilichev, Z. T., & Oybek, U. (2024). SIRDARYO VILOYATI ISHLAB CHIQRISH KUCHLARINI HUDUDIIY TASHKIL ETISHNING TASHKILIIY ASOSLARI. *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 1(6), 10-15.

3. Umirzaqov, O. A., & Anarboyeva, S. M. (2023). SIRDARYO VILOYATI YER-SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI. *Экономика и социум*, (12 (115)-1), 824-828.

4. Saidov A. et al. Examining Environmental Impact through Geological Interactions and Earth's Layers //Archives for Technical Sciences. – 2024. – Т. 2. – №. 31. – С. 230-239.